

शैक्षणिक दिनदर्शिका

(प्राथमिक व माध्यमिक)

जून ते ऑगस्ट २०२०

राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र, पुणे

प्रेरणा व मार्गदर्शन

मा.ना.उद्धवजी ठाकरे
मुख्यमंत्री
महाराष्ट्र राज्य

मा.ना.अजित पवार
उपमुख्यमंत्री
महाराष्ट्र राज्य

प्रा.वर्षा गायकवाड
मंत्री
शालेय शिक्षण विभाग
महाराष्ट्र राज्य

मा.ओमप्रकाश उर्फ बच्चू बाबाराव कडू
राज्य मंत्री
शालेय शिक्षण विभाग
महाराष्ट्र राज्य

मा.वंदना कृष्णा(भा.प्र.से.)
अपर मुख्य सचिव
शालेय शिक्षण व क्रीडा
विभाग

मा.विशाल सोळंकी(भा.प्र.से.)
आयुक्त (शिक्षण)
महाराष्ट्र राज्य

शुभेच्छा संदेश...

जीवनातील विविध समस्यांना सामोरे जाताना शिक्षणाची ज्योत तेवत ठेवणाऱ्या असंख्य बालकांसमोर कोविड-१९ मुळे एक नवीन आव्हान उभे राहिले आहे. सर्व पालक, शिक्षक, शिक्षणप्रेमी यांच्यापुढे भविष्यातील शिक्षणाच्या व्यवस्थेबाबत प्रश्न निर्माण झाले आहेत. पण पुरोगामी महाराष्ट्र या अडचणीतूनही मार्ग काढून विद्यार्थी व शिक्षक यांच्या आरोग्याला प्राधान्य देऊन विद्यार्थ्यांचे शिक्षण होत राहिल यासाठी प्रयत्न करत राहिल आणि शिक्षणातही मागे राहणार नाही याची मला खात्री आहे.

आरोग्याला प्राधान्य देऊन शिक्षण चालू ठेवता येईल काय यावर शासन पातळीवर बरीच चर्चा होऊन शाळा बंद असल्या तरी मुलांच्या शिकण्याची प्रक्रिया कायम ठेवण्यासाठी शालेय शिक्षण विभाग 'शैक्षणिक दिनदर्शिका' घेऊन येत आहे. शिक्षण विभागाच्या या प्रयत्नांना सर्व शिक्षक, विद्यार्थी, शाळा व्यवस्थापन समिती व पालकांनी सकारात्मक प्रतिसाद द्यावा असे आवाहन मी या निमित्ताने करते.

सर्वांना नवीन शैक्षणिक वर्षाच्या शुभेच्छा !

प्रा.वर्षा गायकवाड

मंत्री

शालेय शिक्षण विभाग

महाराष्ट्र राज्य

मनोगत

महाराष्ट्रातील सर्व विद्यार्थी, पालक आणि शिक्षकांना नवीन शैक्षणिक वर्षाच्या हार्दिक शुभेच्छा!

कोविड-१९ च्या प्रादुर्भावामुळे मागील काही दिवसांपासून आपण अनेक संकटांचा सामना करत आहोत. आरोग्य आणि दैनंदिन उदरनिर्वाहाचा प्रश्न असणाऱ्या असंख्य बालकांना परिस्थितीमुळे शिक्षण सोडण्याची वेळ येऊ नये तसेच शिक्षणाशी, शिक्षकांशी त्यांचा संबंध तुटू नये यासाठी मागील २ महिन्यांपासून आम्ही 'शाळा बंद, पण शिक्षण आहे...' ही अभ्यासमाला सुरु ठेवली होती आणि त्याला महाराष्ट्रभरातून प्रचंड प्रतिसाद मिळाला. शैक्षणिक वर्ष २०२०-२१ मध्ये १५ जूनपासून सर्व महाराष्ट्रात प्रत्यक्ष शाळा सुरु करण्यात अनेक अडचणी आहेत. त्यामुळे आपण डिजिटल माध्यमातून शिक्षण देण्याचा निर्णय घेतला आहे. या पार्श्वभूमीवर राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषदेने शैक्षणिक दिनदर्शिकेची निर्मिती केली आहे. या शैक्षणिक दिनदर्शिकेचा वापर शिक्षक, पालक यांनी अत्यंत विचारपूर्वक करून विद्यार्थ्यांचे शिकणे अधिक समृद्धकरणे आवश्यक आहे. प्रत्यक्ष शाळा सुरु होत नाहीत तोपर्यंत विद्यार्थी शैक्षणिक दिनदर्शिकेचा वापर करून आपल्या सवडीनुसार आणि वेळेनुसार शिक्षण घेऊ शकणार आहेत. यामध्ये अध्ययन पूरक साहित्य, कृती, स्वाध्याय यांचा अंतर्भाव करण्यात आला आहे. आम्ही दीक्षा, रेडिओ, टेलिव्हिजन, अध्ययन व्यवस्थापन प्रणाली (LMS) इत्यादी माध्यमातून विद्यार्थ्यांपर्यंत पोहोचण्यासाठी प्रयत्नशील असून त्याचाच एक भाग म्हणून शैक्षणिक दिनदर्शिका तयार करण्यात आली आहे. या उपक्रमास शिक्षक, पालक व विद्यार्थी सकारात्मक प्रतिसाद देतील आणि शिक्षणाची प्रक्रिया सुरु ठेवतील अशी मला आशा आहे.

शैक्षणिक दिनदर्शिकेचा प्रमुख उद्देश हा या संकटाच्या कालावधीमध्ये देखील विद्यार्थी शिक्षणप्रवाहात रहावा हाच आहे. आरोग्यासोबतच विद्यार्थ्यांचे शिक्षण हे ही महत्वाचे आहे. यासाठीच घरी बसून देखील विद्यार्थी शैक्षणिक दिनदर्शिकेचा वापर करून त्याच्या वेळेनुसार शिकू शकणार आहे. शाळा बंदच्या कालावधीमध्ये नवीन शैक्षणिक वर्षाच्या प्रारंभीच्या अनुषंगिक कृती तसेच अध्ययन अनुभव पूर्णतः देणे शक्य होणार नाही पण काही अध्ययन अनुभव हे या उपलब्ध ई-साहित्याच्या माध्यमातून देणे नक्कीच शक्य होणार आहे.

दिनकर पाटील

संचालक

राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण

परिषद, महाराष्ट्र, पुणे

शैक्षणिक दिनदर्शिका

नमस्कार विद्यार्थी मित्रहो,

सध्या कोविड-१९ या रोगामुळे संपूर्ण जग विविध समस्यांना सामोरे जात आहे. त्याला शिक्षणक्षेत्रही अपवाद नाही. जगभरातील शाळा-महाविद्यालये अनिश्चित काळासाठी बंद आहेत. शिक्षक, विद्यार्थी, पालक हे सर्वजण शाळा कधी सुरु होणार याविचारात आहेत. शाळा सुरु करता येत नसल्या तरी शिकणे जास्तीत जास्त समृद्ध करता येऊ शकेल का याचा विचार शासनपातळीवरही होत आहे.

शैक्षणिक वर्ष २०२०-२१ मध्ये विद्यार्थ्यांच्या शिक्षणासाठी दीक्षा ऍप, रेडिओ, टेलिव्हिजन,अध्ययन व्यवस्थापन प्रणाली (LMS) यांचा वापर करण्यासाठी सुद्धा शासन प्रयत्नशील आहे. त्याचाच एक भाग म्हणून दीक्षा ऍप्लिकेशनचा वापर मुलांच्या अध्ययनासाठी करण्याचा एक छोटासा प्रयत्न शैक्षणिक दिनदर्शिकेच्या रूपात आम्ही करत आहोत. शैक्षणिक दिनदर्शिका स्मार्ट पीडीएफ रूपात असून यामध्ये दिलेल्या अध्ययन स्रोतांवर स्पर्श केल्यास संबंधित ई-साहित्य आपल्यासमोर व्हिडिओरूपामध्ये दिसेल. शैक्षणिक दिनदर्शिका पाहताना इंटरनेट कनेक्टिव्हिटीची समस्या जाणवत असल्यास रॅज आहे अशा ठिकाणी जाऊन संबंधित ई-साहित्य दीक्षा ऍप्लिकेशनवरून आपण डाऊनलोड करू शकतो व इंटरनेट कनेक्टिव्हिटी नसलेल्या ठिकाणी ऑफलाईन वापरू शकतो.

महाराष्ट्र राज्यातील सर्वच विद्यार्थी व पालक सहजपणे वापर करू शकतील असा जून, जुलै व ऑगस्ट २०२० या महिन्यांसाठीचा अध्ययन साहित्यस्रोतांचा संच शैक्षणिक दिनदर्शिकेच्या रूपामध्ये आपणा सर्वांसाठी उपलब्ध करून देत आहोत. प्राप्त परिस्थितीत उपलब्ध अध्ययन स्रोतांच्या मदतीने तयार केलेल्या शैक्षणिक दिनदर्शिकेस शिक्षक, पालक व विद्यार्थी सकारात्मक प्रतिसाद देतील असा विश्वास वाटतो. शैक्षणिक दिनदर्शिकेचा उपयोग आपल्या पाल्याचे किंवा आपल्या विद्यार्थ्यांचे अध्ययन सुकर करण्यासाठी नक्कीच होईल अशी आशा आहे.

शैक्षणिक दिनदर्शिका विद्यार्थ्यांनी पालक आणि शिक्षकांच्या मार्गदर्शनाखाली वापरावयाची आहे.तसेच शिक्षकांनी फोन कॉल, व्हाट्सअप या माध्यमातून विद्यार्थी आणि पालक यांच्या संपर्कात राहून शैक्षणिक दिनदर्शिकेच्या साह्याने मुलांचे शिक्षण आनंददायी कसे होईल यासाठी प्रयत्न करावयाचा आहे. विद्यार्थ्यांनी शैक्षणिक दिनदर्शिकेचा वापर करत असताना पालक आणि घरातील इतर वडीलधारी मंडळी तसेच मोठे बहीण-भाऊ यांच्या देखरेखीखाली अध्ययन साहित्य वापरावे. शैक्षणिक दिनदर्शिकेमध्ये अध्ययनस्रोत म्हणून दीक्षा ऍप वरील संबंधित घटकांचे ई साहित्य दिले आहे. या साहित्याचा वापर संदर्भ म्हणून करण्यापूर्वी शिक्षकांशी चर्चा करणे आवश्यक आहे त्याचप्रमाणे शिक्षकांच्या सूचनेनुसार पाठ्यपुस्तकांचाही वापर आवश्यक आहे.

केवळ शैक्षणिक दिनदर्शिका पुरवल्याने विद्यार्थ्यांचा अभ्यास पूर्ण होणार नसून शिक्षकांनी सतत पालक व विद्यार्थ्यांच्या संपर्कात राहणे त्यांच्याशी चर्चा करणे, त्यांना काही प्रश्न विचारणे या माध्यमातून विद्यार्थ्यांचे सातत्यपूर्ण सर्वकष मूल्यमापन करावे. विद्यार्थ्यांवर सतत ऑनलाईन चाचण्यांचा मारा करणे योग्य नाही. त्याचप्रमाणे लेखी गृहपाठ, स्वाध्याय आणि चाचण्यायामुळे विद्यार्थ्यांचे अध्ययन कंटाळवाणे

होणार नाही याचीही दक्षता शिक्षकांनी घेणे आवश्यक आहे. त्याच प्रमाणे विद्यार्थीनिहाय या नियोजनामध्ये लवचिकता सुद्धा असावी.

शिक्षकांसाठी सूचना :

शैक्षणिक दिनदर्शिका सर्व शिक्षकांनी आपल्या सर्व विद्यार्थ्यांपर्यंत पोहचवावी.

शैक्षणिक दिनदर्शिका विद्यार्थ्यांनी वापरायला सुरु करण्यापूर्वी शिक्षकांनी सर्व वापरकर्त्या विद्यार्थ्यांशी व पालकांशी फोन, व्हिडीओ कॉल, ग्रुप कॉल, कॉन्फरन्स कॉल करून संवाद साधावा आणि शैक्षणिक दिनदर्शिका वापरून अभ्यास कसा करावा याबद्दल मार्गदर्शन करावे.

वर्गशिक्षकांनी विद्यार्थ्यांशी संवाद साधताना फक्त अभ्यासबद्दल बोलू नये. हा संवाद अनौपचारिक असावा. विद्यार्थी, कुटुंब, सध्याची दिनचर्या व घरात सध्या स्वीकारलेली जबाबदारी, आजूबाजूच्या परिस्थितीबाबत त्याचे मत याबद्दल चर्चा करून शिक्षक - विद्यार्थी संबंध दृढ होतील याची काळजी घ्यावी.

वर्गशिक्षकांनी, विषयशिक्षकांनी पाठ शिकताना पुस्तकाचा कसा वापर कसा करावा याबद्दल सूचना द्याव्यात. प्रत्येक पाठाचे ई-साहित्य बघण्यापूर्वी व बघितल्यानंतर काय करावे याबद्दलही विद्यार्थ्यांना सांगावे.

त्याचप्रमाणे पाठातील ई-साहित्याशी संबंधित समांतर उपक्रम आणि स्वाध्याय ह्याबाबतीत विद्यार्थ्यांशी संवाद साधावा.

नियमित अभ्यासाला पर्याय म्हणून आपण दीक्षा ऍपचा वापर आपण करत नाही आहोत तर शिक्षक आणि विद्यार्थी यांच्यातील आंतरक्रियेतून जे विद्यार्थ्यांचे अध्ययन घडते त्याला पूरक साहित्य किंवा शैक्षणिक साहित्य म्हणून ई -साहित्याचा वापर करणे अपेक्षित आहे.

शैक्षणिक दिनदर्शिकेमध्ये देण्यात आलेल्या कृतीशिवाय शिक्षकांनी आपल्या स्तरावर इतर आवश्यक कृती व उपक्रम विद्यार्थ्यांना पुरविण्यास हरकत नाही.

शैक्षणिक दिनदर्शिका वापरण्यासाठी विद्यार्थी व पालक यांच्याकरिता महत्वाच्या सूचना :

शैक्षणिक दिनदर्शिका म्हणजे पाठ्यपुस्तकातील पाठांवर आधारित नियोजन असून त्याचा उद्देश विद्यार्थ्यांचे अध्ययन सुलभ करणे हा आहे.

शैक्षणिक दिनदर्शिकेनुसार अध्ययन करताना यावर्षी आपल्याला पुरवलेल्या नवीन पाठ्यपुस्तकांचा उपयोग करावा.

दीक्षाऍप पाहण्यापूर्वी एकदा पाठ्यपुस्तकातून संबंधित पाठ वाचावा. त्याचप्रमाणे ई-साहित्य पाहिल्यानंतरही ई-साहित्यातील अध्ययन घटक पुन्हा वाचणे अधिक फायदेशीर ठरेल.

पाहिलेल्या आणि वाचलेल्या अध्ययन घटकांत काही समस्या असल्यास ती आपले पालक, घरातील ज्येष्ठ व्यक्ती, मोठे बहीण-भाऊ शिक्षक यांच्याशी चर्चा करावी.

एक पाठ अभ्यासून संपल्यानंतर त्यावरील स्वाध्याय पूर्ण करावा व शक्य झाल्यास तो घरातील ज्येष्ठांकडून तपासून घ्यावा.

दररोज प्रत्येक विषयाचा अभ्यास करण्याची सवय लावून घ्या.

ठराविक कालावधीनंतर शिक्षकांनी पाठवलेल्या चाचण्याही सोडवा.

ई-साहित्य वापरताना घरातील ज्येष्ठ व्यक्तींच्या सानिध्यातच रहा.

ई-साहित्य सलगपणे न पाहता प्रत्येक विषय संपल्यानंतर थोडी विश्रांती घ्या. मोबाईल किंवा इलेक्ट्रॉनिक गॅजेट काही वेळासाठी दूर ठेवा.

इ.१ ली व २ रीच्या विद्यार्थ्यांनी दीक्षा ऍप व पाठ्यपुस्तक घरातील वडीलधाऱ्या मंडळींच्याच मदतीने वापरायचे आहे.

आवश्यक तेथे सांगितलेल्या कृती, प्रयोग किंवा उपक्रम करण्यापूर्वी वडीलधाऱ्या मंडळींना त्याची कल्पना द्या अथवा त्या कृती किंवा उपक्रम त्यांच्या मदतीनेच करा.

शैक्षणिक दिनदर्शिकेमधील लिंक open होत नसल्यास सदर घटकाशी संबंधित ई-साहित्य DIKSHA APP च्या माध्यमातून आपणास पाहता येईल. यासाठी DIKSHA APP आपल्या मोबाईल मध्ये DOWNLOAD करून घ्यावे. तसेच पाठ्यपुस्तकामध्ये देण्यात आलेल्या QR CODE DIKSHA APP मधून SCAN करून ही पाहता येईल.

DIKSHA APP DOWNLOAD करण्यासाठी [येथे क्लिक करा](#)

राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, महाराष्ट्र,
पुणे

शैक्षणिक दिनदर्शिका

माहे - जून, जुलै, ऑगस्ट २०२०

इयत्ता - दहावी

विषय - हिंदी

महीना : जून २०२०

सप्ताह	अध्ययन निष्पत्ति	पाठ का नाम	अध्ययन स्रोत	विद्यार्थी कृति
३	१.१ गद्य-पद्य की रसानुभूति एवं आकलन करते हुए सुनना/सुनाना । ३.२ गद्य-पद्य साहित्यिक विधाओं का विश्लेषण करते हुए अर्थपूर्ण वाचन करना । ६.२ विभिन्न स्रोतों से जानकारी का संकलन, टिप्पणी तैयार करना ।	१.१ भारत महिमा (कविता)	* देशभक्ति पर कविता या गीत इंटरनेट द्वारा । * पुस्तकों से प्राप्त	★ कविता का भावपूर्ण सस्वर वाचन करेंगे । ★ देश के गौरवशाली अतीत, महापुरुषों, सम्राटों की जानकारी प्राप्त करेंगे । ★ भारत की महानता का वर्णन करेंगे । ★ कठिन शब्दों तथा मुहावरों की सूची बनाकर शब्दकोश से अर्थ लिखेंगे । ★ कविता में आई टिप्पणियों की जानकारी लिखेंगे । ★ अपने देश की प्राकृतिक सुंदरता से अवगत होंगे । ★ अपने शब्दों में कविता का सरल अर्थ लिखेंगे । ★ चर्चा के माध्यम से कविता का भाव समझने का प्रयास करेंगे । ★ देशभक्ति पर कविताओं का संकलन करेंगे/ सुनेंगे । ★ देश के हित में सर्वस्व निच्छावर करने के लिए दृढ़ संकल्प करेंगे ।
४	२.४ दैनिक व्यवहार में शुद्ध और मानक ध्वनियों के साथ स्वमत व्यक्त करना । ३.१ आरोह-अवरोहयुक्त विरामचिह्नों के सही प्रयोग के साथ प्रभावोत्पादक प्रकट वाचन करना । ३.३ हिंदीतर रचनाकारों की हिंदी रचनाओं का भाव एवं अर्थपूर्ण वाचन करना । ४.१ स्वयंप्रेरणा से विरामचिह्नों सहित शुद्ध लेखन करना । स्वयंप्रेरणा से विविध प्रकार का सुडौल, सुपाठ्य, शुद्ध लेखन करना ।	१.२ लक्ष्मी (कहानी)	संवादात्मक कहानियों की पुस्तकें, दूरदर्शन, रेडियो द्वारा	★ कहानी का आकलन करते हुए वाचन करेंगे । ★ घर के सदस्यों के सामने कहानी का मुखर वाचन करेंगे। ★ पालतू पशुओं के प्रति दया भाव रखेंगे । ★ कहानी में आए पात्रों की सूची बनाएँगे । ★ अपने शब्दों में कहानी बताने का प्रयास करेंगे । ★ पाठ में आए कठिन शब्द, मुहावरे लिखेंगे । ★ कठिन शब्दों से नये वाक्य बनाएँगे । ★ मुहावरों का वाक्यों में प्रयोग करेंगे । ★ स्वाध्याय पूर्ण करेंगे । ★ सर्वधर्मसमभाव इस तत्व को समझेंगे । ★ विरामचिह्नों का वाक्य में प्रयोग करेंगे । ★ पालतू जानवरों की सूची बनाकर उनके बारे में जानकारी लिखेंगे । ★ किसी पालतू जानवरों की आत्मकथा लिखेंगे ।

महीना : जुलाई, २०२०

सप्ताह	अध्ययन निष्पत्ति	पाठ का नाम	अध्ययन स्रोत	विद्यार्थी कृति
१	<p>१.१ गद्य-पद्य की रसानुभूति एवं आकलन करते हुए सुनना/सुनाना ।</p> <p>२.२ विभिन्न विषयों पर आत्मविश्वासपूर्वक, निर्भीकता के साथ मंतव्य प्रकट करना ।</p> <p>३.२ गद्य-पद्य साहित्यिक विधाओं का विश्लेषण करते हुए अर्थपूर्ण वाचन करना ।</p> <p>३.३ हिंदीतर रचनाकारों की हिन्दी रचनाओं का भाव एवं अर्थपूर्ण वाचन करना ।</p> <p>४.३ स्वयंस्फूर्त भाव से रूपरेखा एवं शब्द संकेतों के आधार पर कहानी, निबंध, पत्र, विज्ञापन आइड का स्वतंत्र लेखन करना ।</p> <p>५.० भाषा अध्ययन (व्याकरण)</p>	<p>१.३ वाह रे ! हमदर्द (हास्य-व्यंग्य निबंध)</p>	<p>* दूरदर्शन पर हास्य-व्यंग्य कार्यक्रम ।</p> <p>* पुस्तकें</p>	<p>★ निबंध आशय को समझते हुए सस्वर वाचन, श्रवण करेंगे ।</p> <p>★ हास्य-व्यंग्य कहानियों/कविताओं को सुनेंगे ।</p> <p>★ घर के सदस्यों के सामने अपने शब्दों में घटनाएँ सुनाएँगे ।</p> <p>★ जीवन में हास्य-व्यंग्य के महत्त्व को समझेंगे ।</p> <p>★ निबंध का नाट्यीकरण करेंगे ।</p> <p>★ बीमार के साथ पेश आने के तौर-तरीके समझेंगे ।</p> <p>★ निबंध विधा से परिचित होकर हास्य-व्यंग्य निबंधों का संग्रह करेंगे ।</p> <p>★ पाठ का आशय अपने शब्दों में लिखेंगे ।</p> <p>★ विकारी शब्दों की सूची बनाएँगे ।</p> <p>★ वृत्तांत लेखन का सूक्ष्म अध्ययन करेंगे ।</p>
२	<p>१.१ गद्य-पद्य की रसानुभूति एवं आकलन करते हुए सुनना/सुनाना ।</p> <p>३.२ गद्य-पद्य साहित्यिक विधाओं का विश्लेषण करते हुए अर्थपूर्ण वाचन करना ।</p> <p>३.४ देश-विदेश के अनूदित लोकसाहित्य के संदर्भ में तुलनात्मक वाचन करना ।</p> <p>२.४ दैनिक व्यवहार में शुद्ध और मानक ध्वनियों के साथ स्वमत व्यक्त करना ।</p> <p>४.३ स्वयंस्फूर्त भाव से रूपरेखा एवं शब्द संकेतों के आधार पर कहानी, निबंध, पत्र, विज्ञापन आदि का स्वतंत्र लेखन करना ।</p>	<p>१.४ मन (हाइकू)</p>	<p>* अन्य हाइकू इंटरनेट तथा पुस्तक द्वारा</p>	<p>★ कविता का गायन करेंगे ।</p> <p>★ काव्य पंक्तियों का केंद्रीय भाव स्पष्ट करेंगे ।</p> <p>★ हाइकू द्वारा मिलने वाला संदेश बताएँगे ।</p> <p>★ मन में जगने वाली विभिन्न भावनाओं को स्पष्ट करेंगे ।</p> <p>★ सफलता के लिए संघर्षशील बनने की प्रेरणा प्राप्त करेंगे ।</p> <p>★ अपने शब्दों में हाइकू का सरल अर्थ लिखेंगे/ बताएँगे ।</p> <p>★ कठिन शब्दों की सूची बनाकर शब्दकोश से अर्थ लिखेंगे ।</p> <p>★ हाइकू से मिलने वाली सीख बताएँगे ।</p> <p>★ अनौपचारिक पत्र नई शैली में लिखेंगे ।</p>

३	<p>१.२ विविध माध्यमों के कार्यक्रमों का आकलन करते हुए सुनना तथा विश्लेषण करना ।</p> <p>१.३ प्राप्त वैश्विक जानकारी सुनकर तर्क सहित सुनाना ।</p> <p>३.१ आरोह-अवरोहयुक्त विरामचिह्नों के सही प्रयोग के साथ प्रभावोत्पादक प्रकट वाचन करना ।</p> <p>३.२ गद्य-पद्य साहित्यिक विधाओं का विश्लेषण करते हुए अर्थपूर्ण वाचन करना ।</p> <p>३.४ देश-विदेश के अनूदित लोकसाहित्य के संदर्भ में तुलनात्मक वाचन करना ।</p> <p>५.० भाषा अध्ययन (व्याकरण)</p>	<p>१.५ गोवा : जैसा मैंने देखा (यात्रा वर्णन)</p>	<p>सैर की जानकारी इंटरनेट द्वारा ।</p>	<ul style="list-style-type: none"> ★ आरोह-अवरोह के साथ प्रकट वाचन करेंगे । ★ गोवा की प्राकृतिक विशेषताएँ बताएँगे । ★ आवागमन के साधनों की उपयोगिता और उनका महत्त्व बताएँगे / लिखेंगे । ★ सैर पर जाने के लिए क्या-क्या तैयारी करनी पड़ती है यह बताएँगे । ★ अपने शब्दों में गोवा यात्रा का वर्णन करेंगे । ★ देखने लायक स्थानों की सूची बनाकर उनकी जानकारी अपने शब्दों में लिखेंगे । ★ स्वयं की हुई यात्रा की जानकारी बताएँगे । ★ संज्ञा और विशेषण के भेदों की जानकारी लिखेंगे । ★ * औपचारिक पत्र नई शैली में लिखेंगे ।
४	<p>१.१ गद्य-पद्य की रसानुभूति एवं आकलन करते हुए सुनना/सुनाना ।</p> <p>३.२ गद्य-पद्य साहित्यिक विधाओं का विश्लेषण करते हुए अर्थपूर्ण वाचन करना ।</p> <p>३.३ हिंदीतर रचनाकारों की हिन्दी रचनाओं का भाव एवं अर्थपूर्ण वाचन करना ।</p> <p>४.३ स्वयंस्फूर्त भाव से रूपरेखा एवं शब्द संकेतों के आधार पर कहानी, निबंध, पत्र, विज्ञापन आइड का स्वतंत्र लेखन करना ।</p> <p>५.० भाषा अध्ययन (व्याकरण)</p>	<p>१.६ गिरिधर नागर (पद)</p>	<p>* संत मीरा के भजन, पुस्तक व इंटरनेट द्वारा ।</p>	<ul style="list-style-type: none"> ★ उचित हाव-भाव, लय-ताल के साथ कविता का गायन करेंगे । ★ कविता के मुख्य मुद्दों पर घर के सदस्यों से चर्चा करेंगे । ★ चर्चा के माध्यम से कविता का भाव समझने का प्रयास करेंगे । ★ कविता के कठिन शब्दों की सूची बनाकर शब्दकोश में अर्थ ढूँढ़ेंगे । ★ अपने शब्दों में पद का अर्थ लिखेंगे । ★ मीरा के भक्ति गीत सुनेंगे । ★ मीरा की कृष्ण भक्ति का वर्णन करेंगे । ★ कृष्ण के विभिन्न नाम बताएँगे । ★ संत मीरा के जीवन परिचय बताएँगे । ★ कहानी लेखन की कृति पूर्ण करेंगे । ★ विभिन्न कारक चिह्नों का अर्थपूर्ण वाक्यों में प्रयोग करेंगे ।

महीना : अगस्त, २०२०

सप्ताह	अध्ययन निष्पत्ति	पाठ का नाम	अध्ययन स्रोत	विद्यार्थी कृति
१	<p>१.२ विविध माध्यमों के कार्यक्रमों का आकलन करते हुए सुनना तथा विश्लेषण करना ।</p> <p>२.२ विभिन्न विषयों पर आत्मविश्वासपूर्वक, निर्भीकता के साथ मंतव्य प्रकट करना ।</p> <p>३.४ देश-विदेश के अनूदित लोकसाहित्य के संदर्भ में तुलनात्मक वाचन करना ।</p> <p>४.१ स्वयंप्रेरणा से सटीक विरामचिह्नों सहित शुद्ध लेखन करना । स्वयंप्रेरणा से विविध प्रकार का सुडौल, सुपाठ्य, शुद्ध लेखन करना ।</p> <p>५.० भाषा अध्ययन (व्याकरण)</p>	<p>१.७ खुला आकाश (डायरी अंश)</p>	<p>* डायरी पुस्तकों द्वारा ।</p>	<p>* डायरी साहित्य विधा से परिचित होंगे ।</p> <p>* पाठ का आकलन सहित वाचन करेंगे ।</p> <p>* कठिन शब्दों की सूची बनाएँगे और अर्थ खोजकर लिखेंगे ।</p> <p>* पाठ में वर्णित घटनाओं की घर में चर्चा करेंगे ।</p> <p>* शहरों के आकर्षण से बचे रहने के बारे में बताएँगे ।</p> <p>* मानवता की राह पर चलने की प्रेरणा कैसे मिलती है यह बताएँगे ।</p> <p>* अपनी रोजाना डायरी लिखेंगे ।</p> <p>* पर्यावरण रक्षण के उपाय बताएँगे ।</p> <p>* दिन में किए गए कामों की जानकारी घर के सदस्यों को बताएँगे ।</p> <p>* प्रमुख संधि के भेद पहचानने तथा संधि विच्छेद का अभ्यास करेंगे ।</p>
२	<p>१.१ गद्य-पद्य की रसानुभूति एवं आकलन करते हुए सुनना/सुनाना ।</p> <p>३.२ गद्य-पद्य साहित्यिक विधाओं का विश्लेषण करते हुए अर्थपूर्ण वाचन करना ।</p> <p>३.३ हिंदीतर रचनाकारों की हिन्दी रचनाओं का भाव एवं अर्थपूर्ण वाचन करना ।</p>	<p>१.८ गजल</p>	<p>* दूरदर्शन या रेडियो द्वारा ।</p> <p>* पुस्तकों द्वारा ।</p>	<p>* गजल का मौन वाचन करेंगे ।</p> <p>* उचित हाव-भाव, लय-ताल के साथ गजल का गायन करेंगे ।</p> <p>* मोबाइल पर पंकज उदास या अन्य गायकों की गजलें सुनेंगे ।</p> <p>* गजल से प्राप्त संदेश घर में बताएँगे ।</p> <p>* गजल के अर्थ को अपने शब्दों में बताएँगे/ लिखेंगे ।</p> <p>* गजल का केंद्रीय भाव समझेंगे ।</p> <p>* गजल में उल्लिखित प्राकृतिक घटकों की सूची बनाएँगे ।</p> <p>* गजल में प्रयुक्त कठिन शब्दों की सूची बनाएँगे ।</p> <p>* कल्पना प्रधान निबंध का लेखन करेंगे ।</p>
३	<p>१.२ विविध माध्यमों के कार्यक्रमों का आकलन करते हुए सुनना तथा विश्लेषण करना ।</p>	<p>१.९ रिढ़ की हड्डी (एकांकी)</p>	<p>दूरदर्शन, रेडियो, पुस्तकों द्वारा ।</p>	<p>* एकांकी को आरोह-अवरोह के साथ प्रकट वाचन करेंगे ।</p> <p>* पाठ में आए पात्रों की सूची बनाएँगे ।</p>

	<p>२.२ विभिन्न विषयों पर आत्मविश्वासपूर्वक, निर्भीकता के साथ मंतव्य प्रकट करना ।</p> <p>३.१ आरोह-अवरोहयुक्त विरामचिह्नों के सही प्रयोग के साथ प्रभावोत्पादक प्रकट वाचन करना ।</p> <p>३.३ हिंदीतर रचनाकारों की हिंदी रचनाओं का भाव एवं अर्थपूर्ण वाचन करना ।</p> <p>३.५ आकलन सहित गति के साथ मौन वाचन करना । अनुवाचन, मुखर वाचन, मौन वाचन का अभ्यास ।</p>			<ul style="list-style-type: none"> * स्त्री शिक्षा का महत्त्व बताएँगे । * स्त्री – पुरुष समानता के बारे में जानकारी लिखेंगे । * एकांकी को कहानी के रूप में बताएँगे । * उमा की गुण विशेषताएँ बताएँगे । * समाज की कुप्रथाओं के बारे में जानकारी देंगे । * दहेज प्रथा पर अपना मत प्रकट करेंगे ।
४	<p>१.२ विविध माध्यमों के कार्यक्रमों को आकलन के साथ सुनना तथा विश्लेषण करना ।</p> <p>३.१ आरोह-अवरोहयुक्त विरामचिह्नों के सही प्रयोग के साथ प्रभावोत्पादक प्रकट वाचन करना ।</p> <p>३.३ हिंदीतर रचनाकारों की हिंदी रचनाओं का भाव एवं अर्थपूर्ण वाचन करना ।</p> <p>३.५ आकलन सहित गति के साथ मौन वाचन करना । अनुवाचन, मुखर वाचन, मौन वाचन का अभ्यास ।</p> <p>४.३ स्वयंस्फूर्त भाव से रूपरेखा एवं शब्द संकेतों के आधार पर कहानी, निबंध, पत्र, विज्ञापन आदि का स्वतंत्र लेखन करना ।</p> <p>५.० भाषा अध्ययन (व्याकरण)</p>	<p>१.९</p> <p>रीढ़ की हड्डी (एकांकी)</p>	<p>इंटरनेट द्वारा ।</p>	<ul style="list-style-type: none"> * विभिन्न क्षेत्र में अग्रसर महिलाओं की जानकारी बताएँगे । * अपने गाँव या शहर में तथा अपने प्रांत में प्रसिद्ध महिलाओं की सूची बनाएँगे । * पाठ में आए कठिन शब्द तथा मुहावरों का अर्थ लिखेंगे तथा अपने वाक्यों में प्रयोग करेंगे । * अव्यय के भेद बताएँगे । * अव्यय का वाक्यों में प्रयोग करेंगे । * आकर्षक विज्ञापन लेखन करेंगे ।